

109637

Hess døde for lenge siden

✎ GEORG ØVSTHUS

Spandau-fengslet i Vest-Berlin skal rives. Berlin mister en av sine turistattraksjoner, og nynazistene skal gå glipp av et valfartssted. Men Spandau var bare interessant fordi Rudolf Hess bodde der, og nå er Hess død. De sovjetiske myndighetene rev etter 1945 Hitlers rikskanselli, det lå i det som nå er Øst-Berlin. Det skulle ikke være stein til bakte på stein. I dag er det parkeringsplass der hvor Føreren holdt til og tok sitt liv.

Der Føreren stedfortreder tilbrakte nesten halve sitt liv og der han begikk selvmord 42 år etter sin Fører, skal det muligens bygges et supermarked for de britiske styrker i Vest-Berlin, hvis Spandau ikke blir krigsforbrytermuseum.

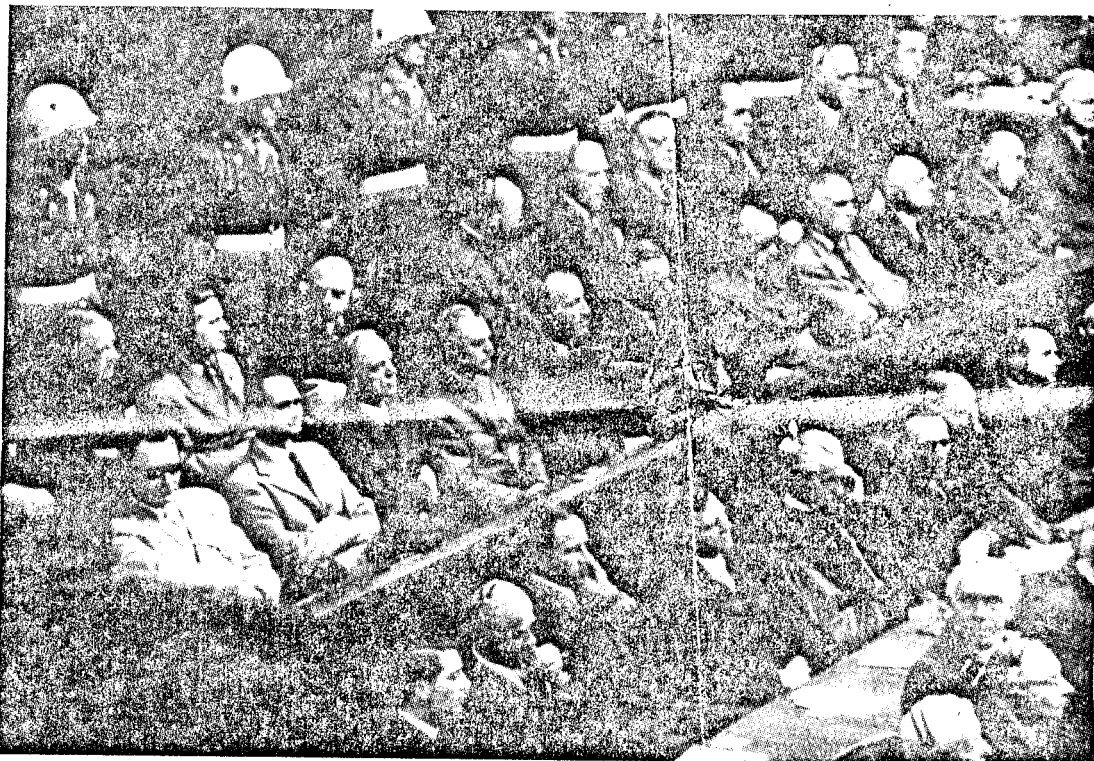
For så mange år etter verdenskrigen står det fortsatt fremmede tropper i den tidligere tyske rikshovedstad, men nå vokter de på hverandre, franske, britiske og amerikanske på sovjetiske. Riving av Spandau-fengslet fjerner enda et av tegnene på det som ikke er mer, den første etterkrigstidens samarbeid mellom fire allierte om det okkuperte Tyskland.

Det omfattet også vakholdet over sju fanger i Spandau-fengslet, som ble bygget på attenhundretallet av de prøyssiske myndigheter for å romme flere hundre innsatte. Etter 1945 fantes det heller ikke noe Preussen mer, Preussen ble fjernet både som politisk og geografisk begrep av de allierte.

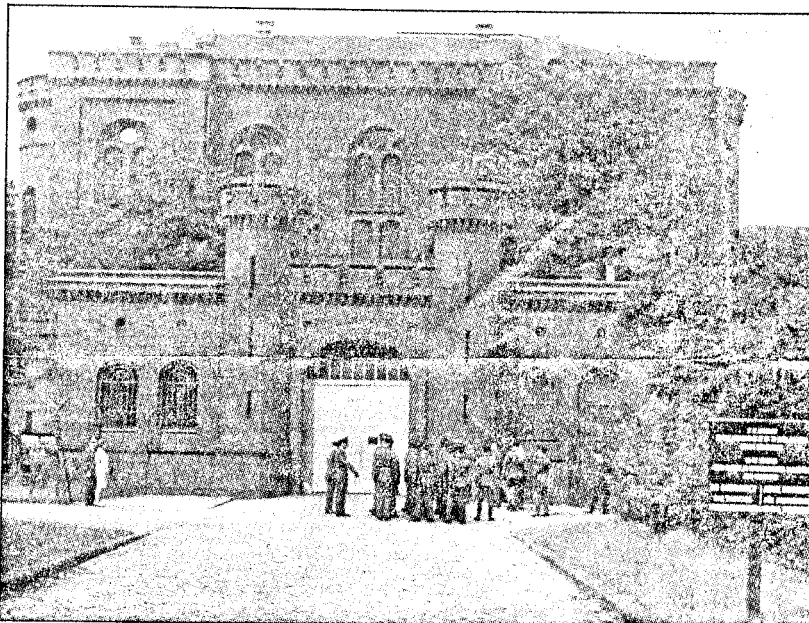
En relikvie

Hess avslutter ikke en epoke, den sluttet i 1945 med Nazi-Tysklands sammenbrudd. Han ble en levende relikvie dyrket av en del gamle og nye tilbedere. I den grad Hess tilendebringer noe, forsinket, er det forestillingen om firemakts-samarbeidet som forsvant så fort etter at den nazistiske fiende var slått. Fysisk ble samarbeidet brakt videre i bygningen i Spandau, der amerikanske, britiske, franske og sovjetiske soldater skiftet om å holde Hess med selskap.

Nå mister Sovjet akkurat dette fotteste i Vest-Berlin, der det fortsatt har en generell rett til å være til stede. Sovjetiske soldater vil også heretter stå vakt ved det militære minnesmerket på vestsiden av Muren, ikke så langt fra Brandenburger Tor. Uten tilskuere, fordi stedet er gjerdet inn.

Dommen i Nürnberg i 1946. For Rudolf Hess lød den på livsvarig fengsel, og det ble den også. Hess sitter som nummer to på første benk blant de tiltalte.

Spandau-fengslet har tjent sitt formål, og øst og vest har fått en ting mindre å samarbeide om i Berlin. Men Vest-Berlins status og daglige liv er sikret blant annet gjennom firemaktsavtalen om den tidligere tyske rikshovedstad.

ingen førerskikkelse, ikke engang en stedfortredende førerskikkelse. Bildene viser Hess stående foran Hitlers bil som var han enda en av Føreren schäferhunder. På partidagene i Nürnberg var han den som på talerstolen ledet talekoret i «Heil Hitler!». Hans blikk var stirrende, men som om han lette etter ledelse og noe å tro på.

Det tredje rike var ingen stram pyramide ordnet etter et oversiktlig førerprinsipp, slik man ga inntrykk av. På toppen sto Hitler. Under ham var det full kamp om makten. Fordelingen av oppgavene var uklar, det var tilsiktet. Alle var rivaler, og utover i 1930-årene var det andre enn Hess som breiet seg på Hitlers vegne. Ikke minst Hermann Göring, som ble stadig breiere.

Men Hess skal showet en stakket stund i 1941 med sin hemmelige reise til Skottland, han hadde lært å fly i første verdenskrig. Flyet og drømmene krasjet. Merv mysteriet er bevart, hvor ensomt opptrådte Hess?

Han reiste for å tilby fred på vilkår. Fikk Tyskland kontinentet, skulle britene få være i fred med sine kolonier. Året før hadde den sovjetiske utenriksminister Vjatjeslav Molotov vært i Berlin, tyskerne ønsket å stive opp den tysk-sovjetiske ikke-angrepspakten. Sovjet skulle få en større interessesfære i øst, det skulle sogar få forsyne seg av det britiske imperium. Det skar seg. Forhandlingene måtte en stund ta tilflukt i en bunkers på grunn av et vestlig flyangrep. Og som det er skrevet: Det skal ikke ha overbevist Molotov om Tysklands evne til å love noe på lengre sikt.

Og forisatt er Vest-Berlin avhengig av firemaktsenighet for sin status og sitt daglige liv. Det førte til Berlin-avtalen som ble en nødvendig del av Bonn-regjeringens østpolitikk og som skulle forhindre nye Berlin-kriser. Ellers er oppmerksomheten når det gjelder forholdet mellom krigstidens allierte i dag flyttet fra Berlin til forhandlingsbordet der man diskuterer nedrustning mellom supermak-

tene, de to av Hitlers motstandere som overtok etterkrigspolitikken.

Tilbederne og de andre

Den døde Hess ble ikke kremert og hans aske ikke spredd for alle vinder. Dermed kan tilbedere få sitt valfartssted, ikke Spandau-fengslet, men en grav i Bayern. I Spandau har det denne uken stått

nynazister, gamle uforbederlige, turister og andre nysgjerrige. Nynazistene har demonstrert for den døde slik de har gjort for den fengslede, og de blir lagt merke til. Men de er få i det vesttyske samfunn. Det som skjer rundt dette dødsfallet forteller ikke noe om Vest-Tyskland i 1987. Heller ikke fortalte gamle NS-medlemmers og nynazisters blomster og hilsener ved Quislings grav på hundreårsdagen for hans fødsel noe om Norge i 1987.

Vest-Tyskland feller ikke tårer over Hess. Likevel er det frykt for den dyrking som hans grav kan bli til del og for at hans lange fangenskap og unaturlige død kan skape sympati utover nynazistenes rekke og minne om at tyskerne fortsatt ikke er som andre, i andres øyne. Den britiske avisen The Guardian siterer den vesttyske historikeren Werner Maser: Folk ser ikke lenger nazisten Hess, men en 93 år gammel mann som forlenget skulle ha vært løslatt av humanitære grunner. Men som ikke ble det, fordi Tyskland 42 år etter verdenskrigen stadig står i en særstilling.

Vestmaktene skal ha vært innstilt på å frigi Hess. Da CDU-CSU igjen overtok regjeringen i Bonn, gjorde den også en henvendelse, på humanitært grunnlag. Det var et utspill som skulle sees i lys av forbundskansler Helmut Kohls omstridte «nasjonsbygging» som forutsetter at det tyske folks soningstid er over.

Sovjet har i alle år sagt njet, intet amnesti for naziforbrytere. Det var ikke bare fordi man ønsket en fot innenfor Spandau-fengslingen i Vest-Berlin. Hess var et symbol. Men han var også spesiell på en annen måte. I vest har man sett Hess som en sprø einstøing som beviste sin avstand fra virkeligheten da han i mai 1941 floy til Storbritannia for å tilby separat fred. For Adolf Hitler ble denne stedfortredende flyturen meget pinlig, han bekreftet mer enn gjerne at Hess var blitt gal og hadde handlet på egen hånd.

Sovjet bevarte mistanken om at Hess ikke var så gal, man ante et tysk forsøk på sammensvergelse i vest for lettere å kunne gå løs på Sovjet sommeren 1941, kort etter at Rudolf Hess hadde gjenoppfris-

ket sine flykunnskaper. Vel visste man på sovjetisk side hvordan ikke-angrepspakten mellom Tyskland og Sovjetunionen i august 1939 hadde gitt Hitler anledning til et annet angrep, på Polen.

Stedfortrederen

Flere av det nazistiske Tysklands ledere var født utenfor landet. Hitler var østerriker. Hess ble født i Egypt, der faren var forretningsmann. Og i likhet med andre naziledere, som Hitler og Göring, deltok Hess i verdenskrigen som da den sluttet i 1918 ennå ikke hadde noe nummer. Etterpå drev også dette medlem av krigsgenerasjonen på skeive inn i Weimar-republikkens urolige politikk.

Hess drev inn i Adolf Hitlers nasjonalsosialistiske parti, der han fikk medlemsnummer 16. Den unge Hess ble den unge Hitlers fortrolige og fulgte ham i tykt og tynt. Til det mislykkede ølhallkuppet i München i 1923 og til Landsbergfengslet, der han tok ned Hitlers «Mein Kampf» som diktat.

Etter maktovertakelsen i 1933 ble Hess partiets stedfortredende leder. Men det var et misforhold mellom status og person. Hess var

Epilogen

I stedet for britiske ledere møtte Hess britiske fangevoktere, han fikk erfare historiens sus i Tower of London. Deretter fulgte prosessen i Nürnberg. Sovjet ønsket dødsstraff også for Rudolf Hess, som ble reddet av vestmaktene og det faktum at han hadde fløyet/flyktet til Storbritannia før de verste grusomhetene — kvantitetsmessig sett — var begått av det nazistiske Tyskland. Så ble det over 40 år i et prøyssisk fengsel i Berlin, de siste 21 årene som eneste fange der, en slags stedfortredergjerning det også.

Men Stalin-medhjelperen Molotov, som i likhet med tyske naziledere hadde Sovjet-borgernes blod på sine hender, døde i fjor som pensjonist, 96 år gammel. Også det var en melding fra verden i går. Molotov ble støtt ut i mørket av Krusjtsjov og kastet ut av kommunistpartiet i 1960-årene. Men ble tatt inn igjen i partiet i en alder av 94 år, en rehabilitering på humanistisk grunnlag, om man vil.

Fra maktdagene: Føreren og hans stedfortreder, eller Adolf Hitler og Rudolf Hess.

